

Dragomir Vojnić*

UDK 330.868

JEL Classification N44

VARIJACIJE NA TEMU „TRŽIŠTE - PROKLETSTVO ILI SPASENJE“.
REZOLUCIJA INFORMBIROA - „VELIKI PRASAK“¹
u povodu šezdesete obljetnice

Uvodna preambula

Poslije završetka Drugog svjetskoga rata i proširenja svijeta realnoga socijalizma na više novih zemalja, prestala je djelovati Komunistička internacionala koja je bila svojevrsan koordinator komunističkih partija iz različitih zemalja.

Kao nova institucija koordiniranog djelovanja čelništva svih zemalja realnoga socijalizma osnovan je Informacijski biro, ili skraćeno Informbiro. Ta je nova međunarodna institucija imala zadatak ne samo koordinirati nego i na sve moguće načine idejnopolitički i ekonomski kontrolirati sva događanja u zemljama realnoga socijalizma. Preko te organizacije Staljin je ostvarivao još mnogo snažniji utjecaj vladanja nego što je to mogao prije preko Komunističke internacionale.

Staljin je veliki utjecaj te institucije htio iskoristiti za rušenje Tita i njegovih najbližih suradnika, pa se pojavila Rezolucija Informbiroa koju sam zbog velikog učinka na širem svjetskom planu u dodatku označio kao „Veliki prasak“.

---

* D. Vojnić, profesor emeritus i zaslužni znanstvenik Ekonomskog instituta, Zagreb. Rad primljen u uredništvo 12.5.2008.

¹ O toj su se temi na svršetku devedesetih godina 20. stoljeća vodile živahne rasprave na Vijeću za ekonomska istraživanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Predsjednik ovog Vijeća bio je Jakov Sirotković. Posebnu pozornost su privukla izlaganja autora o proturječjima tržišta i demokracije. Na osnovu tih rasprava autor je priredio više radova. Jedan od njih je objavljen pod naslovom „Tržište prokletstvo ili spasenje“, Ekonomski pregled br. 9-10, Zagreb 2004.

Nerijetko su se, posebno u prijelomnim razdobljima, u našoj povijesti događale takve stvari i pojave koje su suštinski gledajući odigrale ogromnu i ključnu ulogu u političkim i ekonomskim zbivanjima, a na koje se slučajno ili namjerno brzo zaboravlja ili bolje reći jedva ih se netko sjeća ili spominje. To se dogodilo i s pojavom Rezolucije Informbiroa iz godine 1948. - znači prije šezdeset godina. Premda je taj događaj obilježio novu eru u ekonomskim i posebno u političkim odnosima suvremenoga svijeta, prosječni naš intelektualac nešto možda i zna o tome ako pripada starijem naraštaju, ali ne zna gotovo ništa ako to nije slučaj.

Što je najgore, znanstvenici u području društvenih znanosti nisu toj pojavi posvećivali nikakvu pozornost. Dogodilo se nešto slično kao i s Bleiburgom, ili još i gore. Kažem «možda još i gore» zato što je led znanstvene šutnje o Bleiburgu ipak probijen najnovijom knjigom „Bleiburg i Križni put 1945.”²

Našu pozornost, međutim, posebno plijene ona događanja koja se odnose na Rezoluciju Informbiroa, a koju sam u dodatku s dosta razloga simbolički obilježio i kao „Veliki prasak“ A taj „Veliki prasak“ tj. „Rezolucija Informbiroa“, usprkos velikoj povijesnoj ulozi, ako je nekom prigodom i spomenut, onda je to samo u nekim filmovima, u kojima je ta tema režiseru dobro poslužila da se s njome malo poigra i zabavi publiku. Želja da se publika zabavi, sama po sebi i ne mora biti loša, ali činjenica da se takvom zabavom netočno prikazuje povijest nije dobro došla, jer je gledateljstvo takvih filmova, u ogromnoj većini neupućeno u stvarno značenje „Velikog praska“ i „Rezolucije Informbiroa“, pa se stječe dojam da se sve to odnosilo samo na neke frakcijske borbe među komunistima.

Za razliku od one bitne političko-ekonomske istine i povijesne i sadržajne, u filmovima je nerijetko posebno isticana ona ružna i sramotna strana medalje - Goli Otok.

Ukratko, u glavama naših ljudi, a može se reći i u našoj društvenoj svijesti je veoma nejasna spoznaja o tome da je „Rezolucija Informbiroa“ u toj mjeri promijenila suvremeni svijet da ništa više nije bilo kao prije. To se odnosi i na pojavu modela radničkog samoupravljanja, i na pokret nesvrstanih, i na društveno-ekonomske reforme u zemljama realnog socijalizma i na općenito prihvaćenu ocjenu da bi se bez svega toga hladni rat veoma vjerojatno pretvorio u „vrući rat“ i konačno na činjenici da su „Rezolucija informbiroa“ i „Veliki prasak“ označili početak kraja boljševičke opcije, pa i rušenje Berlinskoga zida.

Sve rečeno povod je za zaključak da se promišljenije i znanstveno istraživanje tih problema i pojava može provoditi samo uspostavljanjem i utvrđivanjem relevantnih uzročno-posljedičnih veza između nekih središnjih institucija naše

---

² Juraj Hrženjak (ed. et al.): BLEIBURG i Križni put 1945. Zbornik radova sa znanstvenog skupa, Zagreb 12. travnja 2006. Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, Zagreb 2007.

civilizacije. Pritom ponajprije mislim na tržište i na demokraciju.³

1. Proturječja tržišta i demokracije u svjetlu nekih prijelomnih događanja protekloga stoljeća

Naše ćemo istraživanje nekih prijelomnih događanja zasnivati na političko-ekonomskom pristupu. Takav pristup, prirodno, zahtijeva traženje uzročno-posljedičnih veza između relevantnih prijelomnih događanja i odgovarajućih institucija političke ekonomije, pa i više.

Već nas provedena istraživanja uče i upozoravaju da su se sva velika prijelomna društveno politička događanja u prošleme stoljeću ostvarivala u svjetlu proturječja nekih središnjih institucija naše civilizacije.

Tu posebno ističemo dvije najvažnije institucije, a to su tržište i demokracija. Kada govorimo o njihovom proturječju, mislimo na dvije strane medalje od kojih je jedna više, a druga manje pozitivna.

Slobodno djelovanje tržišta nagrađuje one sposobne i uspješne. To je njegova pozitivna strana. Druga manje pozitivna strane jest ta da slobodno djelovanje tržišta rezultira činjenicom da bogati postaju sve bogatiji, a siromašni sve siromašniji. Usporedni pogled na razvitak bivših jugoslavenskih republika i pokrajina najbolje govori o ovakvom djelovanju jedinstvenog tržišta. (Tablica 1.)

---

³ Neka od tih pitanja bila su razmatrana i na velikom međunarodnom skupu koji je HAZU organizirao u Varaždinu godine 2000. Podrobnije informacije u knjizi Stjepan Bratko (ed.et al.). „Tržišna demokracija u Hrvatskoj, stanje i perspektive“, HAZU, Zagreb-Varaždin, 2000.

Tablica 1.

INDEKSI PER KAPITA DRUŠTVENOG PROIZVODA 1953.-1989.

Razdoblje	Bivše Republike									
	Bivša Jugo- slavija	Bosna i Herce- govina	Crna Gora	Hrvat- ska	Make- donija	Slo- venija	Srbija			
							Svega	Uža Srbija	Ko- sovo	Vojvo- dina
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1953	100.0	85.7	74.8	115.4	68.0	161.1	91.5	96.8	45.8	99.4
1955	100.0	83.3	77.2	122.5	68.4	174.9	85.9	90.8	42.5	93.6
1960	100.0	76.0	64.5	119.2	63.9	180.4	91.9	96.4	37.4	107.9
1965	100.0	71.7	76.3	120.3	66.6	183.2	92.1	96.3	36.5	112.5
1970	100.0	67.6	77.2	123.6	70.0	193.7	89.9	96.5	34.1	107.4
1975	100.0	65.8	69.1	123.1	68.0	205.3	90.7	96.7	33.4	115.1
1980	100.0	65.6	79.6	125.6	66.3	200.5	90.2	98.7	28.6	113.5
1985	100.0	68.7	78.0	125.3	64.2	203.1	90.1	99.2	27.7	117.8
1989	100.0	67.9	73.5	125.6	65.7	199.0	91.1	103.1	25.6	119.0

Izvor: Statistički godišnjak, Beograd, 1991. SZS.

Ekonomski institut – Zagreb, Centar za ekonomsku informatiku i statistiku.

Bivša zajednička država Jugoslavija započela je svoj razvoj s koeficijentom nejednakosti (mjeranim odnosom dohotka po stanovniku u Sloveniji i Kosovu) od oko 3,5. U vrijeme osamostaljivanja republika taj se odnos popeo na oko 7,8. To se dogodilo i usprkos veoma aktivnoj i po međunarodnim mjerilima i priznanjima uspješnoj politici bržeg razvoja manje razvijenih republika i pokrajine Kosovo. I pored uvažavanja djelovanja demografskih investicija spoznaja o tome da slobodno djelovanje tržišta daleko više pogoduje bogatim nego siromašnim ostaje neupitna. Taj primjer i ta spoznaja i sami po sebi govore da je neupitan interes Hrvatske da se kao srednje razvijena zemlja u razvoju čim prije priključi Europskoj uniji.

Klasična parlamentarna višestranačka demokracija osigurava svim građanima jednaka prava i slobode, ali se to odnosi samo na politička prava i na političke slobode.

Kada se radi o socijalnoj slobodi i načelima socijalne pravde, demokracija je neutralna. Koliko će se te slobode i ta načela poštovati ovisi o karakteru vlasti i odnosima političke moći.

Ukratko, ni tržište ni demokracija nisu nikakve idealne institucije. Dapače, bremenite su velikim nedostacima. No, zasad neke bolje nisu poznate. One znači predstavljaju „second best“. Kada je riječ o proturječnostima tržišta u svjetlu nekih prijelomnih događanja prošloga stoljeća, onda poštujući vremenski redoslijed posebno valja spomenuti veliku krizu tridesetih godina, zatim nastanak

društva blagostanja s jedne strane, i nastavak realnoga socijalizma, pa onda slijedi Rezolucija Informbiroa, nastanak samoupravnog socijalizma, reforma društva blagostanja, pojava zemalja u tranziciji i nastanak svega onoga što se stavlja pod zajednički nazivnik globalizacija i nova ekonomija. Sa stajališta razmatranja idejnopolitičkog ozračja u kojem se pojavila Rezolucija Informbiroa, posebno je važno razmotriti pojavu društva blagostanja i pojavu realnoga socijalizma.

U dvadesetim godinama prošlog stoljeća, u vrijeme završetka Prvog svjetskoga rata, a pod utjecajem prve i druge tehnološke revolucije snažno su se zaoštrili odnosi rada i kapitala. To je zaoštavanje dalje nastavljeno pod utjecajem treće tehnološke revolucije.

Nastanak društva blagostanja

Radničke stranke i sindikalni pokreti u razvijenim zemljama Europskog zapada tražili su rješenje spomenutih proturječja tržišta i demokracije na osnovi određenih kompromisa između rada i kapitala. Ti su kompromisi postali osnova takvoga društveno-ekonomskog sustava koji se zasniva na tržištu, demokraciji i solidarnosti. Na tim je osnovama nastalo društvo blagostanja. Na tim je osnovama nastala i Europska zajednica i kasnije Europska unija. Tako organizirano društvo se pokazalo i ekonomski djelotvornim i politički demokratskim i socijalno pravednim.

Ekonomska istraživanja, osobito poslije svjetske krize iz tridesetih godina 20. stoljeća pokazala su da je ujednačavanje raspodjele poželjno ne samo sa stajališta načela socijalne pravde, nego i s aspekta ekonomske učinkovitosti i gospodarske djelotvornosti.

Na tim su se osnovama ostvarivali stabilni odnosi između rada i kapitala sve do osamdesetih godina prošlog stoljeća, kada je pod utjecajem četvrte tehnološke informatičke revolucije uslijedila reforma društva blagostanja. Inzistiranje kapitala na većoj fleksibilnosti tržišta rada, što znači smanjivanje radničkih prava, ponovo je zaoštrilo borbu rada i kapitala.

Rezultati te borbe zasad su potpuno neizvjesni. Čisto teorijski gledano novi stabilni odnosi na višoj razini morali bi se uspostaviti temeljem novih kompromisa u borbi rada i kapitala. Nažalost, kapital nikada dosad nije bio tako jak i tako centralistički organiziran. Nasuprot tome rad nikada, barem u novijoj povijesti nije bio tako slab i neorganiziran. Posljedica je toga da velike i moćne radničke stranke, socijalističke i socijaldemokratske čine sve veće ustupke sve agresivnijem nastupu kapitala. Čak i u zemljama gdje je socijaldemokracija na vlasti, radnička se prava sve više smanjuju. Mora li to zaista tako biti pitanje je kojim se bave najveći

znanstvenici suvremenoga svijeta. Spomenuti ćemo samo jednog Amerikanca i dva Hrvata i to Josepha Stiglitz,⁴ Milana Mesarića⁵ i Vladimira Veselicu.⁶

Nastanak realnoga socijalizma

Radničke stranke, socijalističke i socijaldemokratske i sindikalni pokreti u manje razvijenim zemljama europskog istoka (carska Rusija) nisu prihvatili model društva blagostanja. Točnije rečeno, o tome je među njima došlo do teškog sukoba. Manjina socijalista i socijaldemokrata je željela prihvatiti taj model – poslije su oni nazvani menjševicima. Međutim većina je u potpunosti odbila taj model i predložila nešto sasvim novo. Taj novi model je trebao funkcionirati i bez tržišta i bez demokracije. Budući da su predstavljali većinu oni su nazvani boljševicima.

Ukidanjem stožernih institucija naše civilizacije - tržišta i demokracije, realni socijalizam je od prvoga dana ušao u krizu. Lenjin je taj problem među prvima zamijetio, posebno u vrijeme ratnoga komunizma, pa je pokušao provesti određene korekcije putem NEP-a, - nove ekonomske politike. To se međutim događalo u vrijeme kada je Lenjin na sva ključna događanja imao sve manje utjecaja, a Staljin je stjecao sve veći utjecaj. Staljinova briga od samog početka nije bila usmjerena na ekonomski razvoj nego na jačanje i učvršćivanje njegove centralistički ustrojene vlasti. Staljin je kao genijalni diktator, vlastodržac i borac za vlast od samog početka shvatio da razvoj i funkcija tržišta djeluju u smjeru razaranja institucionalnih osnova centralistički organizirane vlasti i da, po prirodi stvari vode jačanju decentraliziranog odlučivanja. To je bila osnova da se svaka pojava tržišta i s njome povezano djelovanje idejno-politički anatemizira, sa svim karakteristikama dogme. Tako je nastao antitržišni dogmatizam koji je predstavljao vladajuću ideologiju sve do Staljinove smrti.

---

⁴ Joseph Stiglitz: *Globalization and its Discontents*, W.W. Norton and Norton Company New York, 2002. Joseph Stiglitz: *Making Globalization Work*. W.W. Norton and Norton Company, New York 2006.

⁵ Milan Mesarić: *Dugoročna neodrživost tržišnog fundamentalizma i neoliberalnog kapitalizma*, *Ekonomski pregled* broj 9-10, Zagreb 2006. Milan Mesarić: *Obrisi novog, socijalno pravednog i ekonomski učinkovitog modela*. *Ekonomski pregled* broj 12, Zagreb 2006. Milan Mesarić: *Kako promijeniti model globalizacije da ona služi dobrobiti čovječanstva i napretku ljudske civilizacije – Analiza Josepha Stiglitz*, *Ekonomski pregled* broj 5-6, Zagreb 2007.

⁶ Vladimir Veselica: *Globalizacija i nova ekonomija*, A.G. Matoš d.d. Samobor, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatsko društvo ekonomista Inženjerski biro, Zagreb, Zavod za poslovna istraživanja, Zagreb.

Nastanak samoupravnoga socijalizma

Kriza realnoga socijalizma se neprekidno povećavala. Uzrocima te krize mnogo su se više mogli baviti znanstvenici iz razvijenih zemalja zapada nego domaći znanstvenici. Među pionirima cjelovitog istraživanja problema krize realnog socijalizma posebno su se istakli Abba Lerner i Oskar Lange. Knjiga Abba Lerner, *Economics of Control* je ušla u svjetsku klasiku jer je veoma mnogo utjecala na smjerove potrebnih reformi u zemljama realnoga socijalizma. U Staljinovo su vrijeme do te knjige mogli doći samo vrhunski političari i dužnosnici Komunističke internacionale. Po svjedočenju Abbe Lerner (s kojim sam se kasnijih godina i sprijateljio) među njima je bio i Tito kojega je ta spoznaja gotovo koštala glave. To i jest bio jedan od povoda telegrama koji je „Hajzajin“ (Staljin) bio uputio preko radio stanice Komunističke internacionale Ivi Fabincu i Ivanu Krajačiću - Stevi, a sadržaj kojeg je glasio: „Valtera treba srediti“. Tito je, srećom, sve to preživio, pa je mogao dalje razmišljati o smjerovima reforme modela realnog socijalizma.⁷

Istini za volju valja odmah reći da ni u Hrvatskoj niti na prostorima bivše zajedničke države Jugoslavije realni socijalizam nikada nije ni postojao. Funkcija tržišta roba i usluga nikada nije bila ukinuta. Poljoprivreda je najvećim dijelom pripadala privatnom sektoru. U takvim je uvjetima, nakon obnove - godine 1947. započeo petogodišnji plan, i to više na tržišno- planskim nego na centralističko-planskim osnovama. Reakcija na takva događanja iz središta centralističke moći u kojoj je dominirala ideologija antitržišnog dogmatizma bila je žestoka. Ta je žestoka reakcija došla u izrazu „Rezolucije Informbiroa“, ili „Velikog praska“. Glavni napad Staljina i Molotova usmjeren je na Tita koji je proglašen veleizdajnikom socijalizma. Staljin je već nešto znao o Titovim pogledima na reformu socijalizma uz odgovarajuću ulogu funkcije tržišta, a isto je tako imao jasnu predodžbu o snazi Titove ličnosti. Shvatio je da bi se Titovim reformskim djelovanjem mogao započeti veliki preokret. I tako se i dogodilo. Taj veliki preokret nije zahvatio samo Jugoslaviju, nego i zemlje realnoga socijalizma općenito, a SSSR-a posebno. Hruščov je veoma brzo shvatio da su određene reforme neizbježne. Bilo mu je jasna i ključna uloga tržišta. Velike su se odluke morale donijeti na plenarnoj sjednici CK KP SSSR-a u mjesecu studenom 1962. Rezolucija, na kojoj sam, po dogovoru Tita i Hruščova i osobno surađivao, morala je omogućiti reformske pomake prema razvitku modela radničkoga samoupravljanja. Hruščov je međutim, po svemu sudeći, podcijenio još uvijek postojeće dominantne snage antitržišnog dogmatizma, pa je ideja o uvođenju samoupravljanja (a to znači i tržišta) propala.

---

⁷ Grupa autora: Tito i koncepcija socijalizma (1948.-1988.), Znanstveni skup održan u Kumrovcu 8.-9. prosinca 1988.

Poslije toga su snage antitržišnog dogmatizma ipak nešto omekšale, ali odgovarajući reformski pomaci nisu uslijedili. Politički odjek pada Hruščovljeve reforme je bio toliko jak da, mnogo godina poslije, ni Gorbačov nije smogao snage da učini prve korake u smjeru pluralizacije tržišta. Budući da sam i u vrijeme Hruščova i u vrijeme Gorbačova u svim odlučnim događanjima i osobno sudjelovao, imao sam osnovu za ocjenu da su i Hruščov i Gorbačov pali na tržištu. Podrobniju razradu te problematike iznio sam u prilogu koji je objavljen u časopisu *Ekonomski pregled* pod naslovom „Reforma i tranzicija. Kritički osvrt na događanja u prijelomnim vremenskim razdobljima. Prilog građi za našu noviju ekonomsku povijest.»⁸

Taj se prilog pokazao prilično zanimljivim za znanstvenike koji su se bavili ovim pitanjima, posebno u Americi i Rusiji. Na inicijativu ruskih ekonomista ovaj je prilog preveden na ruski jezik i objavljen je u časopisu Ruske akademije znanosti.

Sve u svemu, samoupravni socijalizam još uvijek plijeni pozornost, osobito stranih znanstvenika. Posebnu pozornost plijeni povijesni splet okolnosti jer je samoupravni socijalizam nastao poslije „Velikog praska“, tj. „Rezolucije Informbiroa“ koja je bila inicirana u vodećoj zemlji realnog socijalizma - SSSR-u. Pogromaško političko ozračje stvoreno poslije Rezolucije Informbiroa nije uspjelo onemogućiti razvoj i djelovanje samoupravnog socijalizma. Dogodilo se nešto sasvim suprotno. Idejno političko i znanstveno ozračje koje je širio realni socijalizam je ubrzalo krah boljševičke opcije realnog socijalizma, pa i rušenje Berlinskog zida.⁹ Prema tome realni socijalizam nije nestao sa povijesne scene nekim djelovanjem vanjskih ili unutrašnjih neprijatelja. Naprotiv. Realni socijalizam je dao veliki doprinos pobjedi nad najvećim zlom koje se u dosadašnjoj povijesti pojavilo na planeti zemlji a to je nacizam. Nakon toga je uslijedilo tiho i postupno odumiranje realnog socijalizma (u izrazu boljševičke opcije) a to je nastalo zbog napuštanja nekih središnjih institucija naše civilizacije a to su tržište i demokracija. U svojim sam radovima opetovano spominjao da je realni socijalizam zbog spomenutih povijesnih pogrešaka već od prvoga dana ušao u krizu koja je poslije sedam desetljeća završila krahom boljševičke opcije.

Nasuprot tome, reforma samoupravnog socijalizma usmjerena na opću pluralizaciju demokratizacije pokazala je svu njegovu životnu snagu. U okviru stopedesetgodišnjeg razdoblja od „Komunističkog manifesta“ i „Hrvatskog glavničara“, najviša razina razvoja, temeljem industrijalizacije, u Hrvatskoj i Jugoslaviji ostvarena je u tijeku četiri decenije 1950.-1990. Tu razinu razvitka

---

⁸ Dragomir Vojnić: Reforma i tranzicija. Kritički osvrt na događanja u prijelomnim vremenskim razdobljima. Prilog građi za našu noviju ekonomsku povijest, *Ekonomski pregled* br. 5-6, Zagreb 2006.

⁹ Dragomir Vojnić: »Opća kriza socijalizma - krah boljševičke opcije i razvoj modela tržišne demokracije«, *Ekonomski pregled* br. 1-2-3, Zagreb, 1990.

ponovo smo dosegli tek prije nekoliko godina.¹⁰ Nažalost eksplozija balkanskog nacionalizma je onemogućila opću pluralizaciju i demokratizaciju modela samoupravnog socijalizma.

2. Pojava Pokreta nesvrstanih

Iz svega dosad izloženog nije teško zaključiti da je svjetska politička situacija u vrijeme pojave Rezolucije Informbiroa bila veoma teška. Tito se našao u okruženju krajnje suprotstavljenih političkih silnica: u političkome ozračju SAD dominirala je antikomunistička histerija, u političkome ozračju zemalja realnog socijalizma dominirao je antitržišni dogmatizam, a kao sinteza svega toga na svjetskoj je političkoj sceni dominiralo ozračje hladnoga rata. Tito je shvatio da između ta dva idejno i politički antagonizirana i sukobljena svijeta stoji Treći svijet.

A taj Treći svijet predstavljaju sve manje razvijene zemlje i sve zemlje u razvoju, a to je većina. Na takvim se spoznajama i na tim osnovama počeo razvijati jedan do tada u svijetu nepoznat pokret - pokret nesvrstanih zemalja. U taj pokret nesvrstanih zemalja su se svrstale zemlje Trećega svijeta.¹¹ Pojava toga pokreta kao nove političke snage na svjetskome planu imala je dvojako pozitivno djelovanje.

S jedne strane, pojavila se jedna nova svjetska silnica koja je i sama po sebi počela unositi nešto više ravnoteže između dva dijela krajnje suprotstavljenoga svijeta. Ta je nova svjetska organizirana snaga (bez obzira na brojna unutrašnja proturječja) i sama po sebi neprestano djelovala u smjeru sprečavanja transformacije „hladnog rata“ u „vrući rat“. S druge strane je ta nova svjetska snaga stalno činila vršila pritisak na razvijene zemlje da nešto veću pozornost posvete razvijanju manje razvijenih zemalja Trećeg svijeta. Podršku takvim naporima davale su i pojedine agencije Ujedinjenih naroda i pojedine moćne svjetske institucije. Tu se posebno isticao Vatikan koji je u kontinuitetu podržavao pokret nesvrstanih, a to znači zemlje trećeg svijeta¹². Osobno sam sudjelovao u radu Generalne

---

¹⁰ Podrobnije informacije na ovu temu mogu se dobiti u autorovom radu «Razvoj gospodarstva Republike Hrvatske 1945.-2005.» u knjizi Tomislav Badovinac (ed.et al.): *Titovo doba: Hrvatska prije, za vrijeme i poslije*, Savez društava „Josip Broz Tito» Hrvatske, Zagreb 2008.

¹¹ Veoma korisne informacije o aktivnosti Pokreta nesvrstanih i zemalja Trećeg svijeta mogu se dobiti iz knjige Vladimira Veselice: *Globalizacija i nova ekonomija*, dio IX. Kairska konferencija, A.G. Matoš, Samobor. Ekonomski fakultet, Zagreb Hrvatsko društvo ekonomista Zagreb, Inženjerski biro, Zagreb, Zavod za poslovna istraživanja, Zagreb, str. 592-617.

¹² U tom kontekstu valja spomenuti i neka događanja iz vremena Pape Vojtile koji je godine 2000. organizirao u Vatikanu veliku svjetsku konferenciju o problemima smanjivanja siromaštva u svijetu. Uz veliki broj državnika u radu ove konferencije sudjelovao je i Predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić.

konferencije UNIDA (agencija UN za industrijski razvoj) početkom osamdesetih godina 20. stoljeća u New Delhiu. Šef naše delegacije je bio Rikard Štajner¹³. Na toj je konferenciji trebala biti donijeta odluka o oprostima duga od 35 milijardi USD zemljama s dohotkom po stanovniku manjim od 500 USD. Ta je odluka bila pripremljena i kasnije sa Zapadom usklađena na konferenciji nesvrstanih održanoj godinu dana ranije na Kubi na kojoj je nazočio i Tito. Delegacija Vatikana je bila u stalnom kontaktu sa nesvrstanimi. Tito zbog bolesti nije mogao prisustvovati ali je našoj delegaciji dao upute da izbjegniju bilo kakve veće zahtjeve na kojima bi mogla inzistirati Kuba jer bi se time već ostvareni dogovor mogao pokvariti. Nažalost to se dogodilo i dogovor je propao, ali je pritisak nesvrstanih i u tom smislu i uopće za veću pomoć zemljama Trećeg svijeta neprestano postojao. U nizu velikih državnika čelnika zemalja u razvoju, pored Tita posebno valja istaći Nehrua i Nasera. Na svečanom prijemu koji je u povodu spomenute konferencije UNIDA u New Delhiu priredila Indira Gandhi predsjednik Indije je mnogo govorio o Titu. Između ostalog je rekao da je autoritet Tita u masi indijskog naroda tako velik da bi, iako su Hindusi veoma ponosni na svoju naciju, u slučaju da se Tito osobno kandidira za najviše položaje u Indiji, on bi bio veoma veliki konkurent svima.

Zbog takvih izjava, kao i zbog uloge i mjesta Tita u pokretu nesvrstanih, valja makar i samo usput, podsjetiti, da inercija utjecaja i toga pokreta i Titove karizme nije bila bez odgovarajućeg učinka i na izbor Republike Hrvatske u Vijeće Sigurnosti.

U svakom slučaju Pokret nesvrstanih zemalja odigrao je u vrijeme „Hladnog rata“ veoma veliku pozitivnu ulogu. Ta je uloga bila i politička i ekonomska. Nesvrstane su zemlje stalno djelovale na smanjivanje napetosti između dvaju suprotstavljenih tabora s dijametralno oprečnim idejno-političkim predznakom, promovirajući ideju miroljubive koegzistencije. Na taj je način Pokret nesvrstanih postao najvažniji svjetski čimbenik ublažavanja velikih napetosti i najopasnijih proturječja suvremenog svijeta. Bez takvog kontinuiranog djelovanja „Hladni rat“ bi se vjerojatno pretvorio u „vrući rat“.¹⁴

Takve ocjene su se mogle čuti na velikom međunarodnom savjetovanju koje su organizirali talijanski komunisti godine 1986. u Bologni. Na ovom je savjetovanju osim autora sudjelovao i Mitja Ribičič iz Slovenije.

Na ekonomskom je planu Pokret nesvrstanih neprekidno djelovao u smjeru poboljšavanja položaja zemalja u razvoju ili kako se običavalo govoriti „zemalja Trećeg svijeta“. To se djelovanje ostvarivalo i preko Organizacije Ujedinjenih

¹³ Rikard Štajner, znanstveni savjetnik Ekonomskog instituta, Zagreb, savezni ministar za nesvrstane, napisao je više knjiga o problemima nesvrstanih u širem kontekstu međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa, pod općim naslovom *Kriza*, u izdanju Globusa, Zagreb i Ekonomskog instituta, Zagreb.

¹⁴ Božo Mandić: *Tito u dijalogu sa svijetom*, Agencija „MIR“, Novi Sad, 2005.

naroda i odgovarajućih agencija i međunarodnih organizacija kao što su Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond i slično.

To je djelovanje bilo s jedne strane usmjereno na veću pomoć bržem razvijanju manje razvijenih zemalja da bi se one osposobile za brži samostalni razvitak temeljem djelovanja domaćeg i međunarodnog tržišta. Pokret nesvrstanih je isto tako u kontinuitetu vršio pritisak u smjeru otpisa dugova onim zemljama koje te dugove nisu sposobne vratiti, a to su zemlje ispod 500 dolara dohotka po stanovniku. O tome se raspravljalo na već spomenutoj generalnoj konferenciji UNIDA u New Delhiu početkom godine 1980.

Sve u svemu Pokret nesvrstanih je odigrao u vrijeme „Hladnog rata“ ogromnu pozitivnu ulogu i u korist svjetskog mira i u korist zemalja u razvoju. Nestankom „Hladnog rata“ Pokret nesvrstanih je nastavio svoju pozitivnu ulogu u novim uvjetima, a budući da se nerijetko u ljudskoj povijesti događaju apsurdni, prestankom „Hladnog rata“ oslabila je snaga djelovanja „Pokreta nesvrstanih“. To valja pripisati činjenici da je prestala opasnost da se „hladni rat“ transformira u „vrući rat“. Samim time je i oslabila moć toga Pokreta u smjeru pritiska na one međunarodne centre moći koji mogu pružiti veću svekoliku pomoć zemljama u razvoju i „zemljama Trećeg svijeta“. Valja spomenuti da je Vatikan, osobito u vrijeme pape Vojtile ostao veoma dosljedan ističući potrebu bržeg razvoja manje razvijenih zemalja.

Velikani, znanstvenici i drugi, u vremenu Globalizacije i nastanka Nove ekonomije sve više ističu da pitanje solidarnosti nije samo pitanje vjere nego i središnje pitanje opstanka života na planetu zemlja.

U završnici ovog dijela naših razmatranja podsjetimo se još jednom da je i „Pokret nesvrstanih“ nastao u onom novom ozračju koje je nastalo poslije „Rezolucije Informbiroa“, i da je nastavio sa svojim veoma pozitivnim djelovanjem ne zaboravljajući karizme svojih idejno političkih začetnika, posebno Tita, Nasera i Nehrua.

3. Događanja povezana sa Rezolucijom Informbiroa u svjetlu međunarodnoga i domaćeg ozračja

Bez pretjerivanja se može reći da je pojava Rezolucije Informbiroa na međunarodnom planu dočekana s velikim zadovoljstvom. Moglo bi se čak reći i sa velikim olakšanjem i pozitivnim iščekivanjem. Znanstvenici i političari u svijetu općenito a u SAD-u posebno, shvatili su Rezoluciju Informbiroa kao događaj svjetskog i povijesnog značaja. U SAD je ocijenjeno da je to najveći događaj poslije pobjede nad Japanom i da ništa više neće biti kao prije. Znanstveni i politički svijet je shvatio da je to početak kraja boljševičke opcije.

Pojava Rezolucije Informbiroa je uslijedila kao najžešća reakcija ideologije antitržišnog dogmatizma na društvena događanja u Jugoslaviji, osobito na pripremu i početak ostvarivanja Prvog petogodišnjeg plana, više na tržišno-planskim nego na centralističko-planskim osnovama. Posebni bijes je bio usmjeren na najvećim dijelom privatnu, kao i na tržišno orijentiranu poljoprivredu. Taj je Staljinov bijes veoma ilustrativno spomenuo Hruščov u svom referatu na povijesnom XX kongresu KP SSSR-a godine 1956., kada je izrekao veoma kritične ocjene Staljina i Staljinizma. Naveo je da je na sjednici Politbiroa u vrijeme poslije Rezolucije Informbiroa Staljin rekao da će samo maknuti malim prstom i Tito će odletjeti. «No,» rekao je Hruščov, «Staljin je mahao svime čime je mogao mahati a Tito je ostao».

Kada se, međutim, govori o domaćem ozračju poslije Rezolucije Informbiroa onda valja reći da stvari nisu bile odmah ni tako jasne ni tako jednoznačne. Kada danas u povijesnoj retrospektivi o tome razmišljam onda je sasvim jasno da nema teorije da jedan tako veliki zaokret može proći bez problema. Moralno politički autoritet Tita je bio ogroman i ništa s time u vezi nije ni sa jednog aspekta gledano bilo upitno, ali je i vjera u Sovjetski savez, posebno tijekom narodnooslobodilačkog rata kod naših ljudi je bila veoma velika. Iza takvog raspoloženja i takve vjere stajao je, što je opet sasvim razumljivo, i lik Staljina. Ali za onaj dio naroda, posebno inteligencije, koji je imao neko političko, a još posebno političko-ekonomsko obrazovanje, dileme nije bilo. Antitržišni dogmatizam je bio većini ljudi potpuno neprihvatljiv. Ipak je u jednom dijelu društvene svijesti kult Staljina, budući je sve to bilo neposredno poslije ratnih događanja i pobjede nad nacizmom i fašizmom, ipak bio pozitivno vrednovan. Osobno sam ne jednom imao prilike čuti razmišljanja ljudi da bi ipak najradije da Staljin i Molotov povuku svoje optužbe protiv Tita i kako bi ih onda mogli uzeti pod ruku. Najveći problem se javljao onda kada su takve pojave i takva kolebanja zahvatila i neke ljude na visokim političkim i vojnim položajima. Strah, kolebanje, sumnje u takvim uvjetima su neizbježni. Svi ljudi nisu odmah shvatili da je nastao sukob, kako je Krleža rekao između dva svijeta - „staljinista“ i „antistaljinista“. U takvim uvjetima dogodilo se i ono što se u sličnim prilikama, kako nas povijest uči, obično događalo a to su sankcije.

Dvije stvari su prigodom ostvarivanja tih sankcija (koje se obično vezuju uz Goli otok) ostavile posebno ružnu i sramotnu sliku. Prva je činjenica da su postupci prema osuđenima bili daleko grublji nego što su to smjeli biti. Druga je to što su u uvjetima nediferenciranoga djelovanja sustava pravne države, po osnovi sumnji i optužbi bili osuđeni i oni koji to nisu smjeli biti. Osobno nisam raspolagao izvornim dokumentima, ali ima dosta osnova za pretpostavku da je grube sankcije podnio veći broj onih koji uopće nisu bili krivi, ili krivi samo na marginama, a ne oni koji su sa aspekta danih kriterija, stvarno bili krivi.

Posebno je veliki problem bila činjenica da se za „Rezoluciju Informbiroa“ izjasnio veliki broj pripadnika vojske i policije, tako da su

se pojavili strahovi od destabilizacije čitavog sustava, a spominjale su se i opasnosti od građanskog rata.¹⁵

O tome vremenu govorim i osobno, a tako govore i drugi moji prijatelji „Spomenulo se, ali se ne ponovilo“. To je ta nažalost ružna i sramotna strana pojave Rezolucije Informbiroa. Tako se dogodilo da su onu ružnu stranu te pojave osjetili samo građani bivše zajedničke države Jugoslavije. I premda se takve pojave ničim ne mogu opravdati ipak nas povijest uči i upozorava da je borba i za najljepše i najplemenitije ideje bila popraćena mnogim nevinim žrtvama. Razvoj naše kršćanske civilizacije bio je (temeljem Inkvizicije i Križarskih ratova) praćen patnjama nevinih ljudi. Isto se tako u plemenitu ideju komunizma, koja nikada i nigdje nije ostvarena, kao zla kob uvukao boljševizam s masovnim patnjama i žrtvama nedužnih.

4. Staljin se bojao reformi

Staljin je shvatio da bi Titovim reformskim djelovanjem mogao započeti veliki preokret, a to je bilo dijametralno oprečno od svega onoga što je Staljin u teoriji i praksi želio.¹⁶

No, to se upravo i dogodilo. U Jugoslaviji je počeo uspješno funkcionirati jedan sasvim novi dotle nepoznati društveno-ekonomski i politički model. Taj novi model je nazvan samoupravni socijalizam. Neki znanstvenici na zapadu su za taj novi model govorili da je to «kapitalizam bez kapitalista», jer su radnici i proizvođači i upravljači i kvazi vlasnici. U svakom slučaju samoupravni je socijalizam privukao veliku pozornost i znanstvenika i političara cijelog svijeta. Osobito je veliko zanimanje bilo u SAD. Tamo su se na nekim sveučilištima pojavili posebni znanstveni centri koji su u sklopu komparativnih studija u prvi plan stavili model samoupravljanja. Najistaknutiji takav Centar razvio se u glavnom gradu Floride Tallahassee-u pod naslovom Centar za jugoslavensko-američke studije i istraživanje i razmjenu Državnog sveučilišta Floride. Inicijativu za osnivanje ovog Centra dao je Jimmy Carter kao guverner savezne države Georgia. Dugogodišnji direktor Centra bio je profesor George Macesich, a ja sam tijekom mnogo godina bio predsjednik zajedničkog savjeta koji je koordinirao rad ovog Centra. Veliki interes je postojao i u nizu drugih sveučilišta posebno u Kaliforniji gdje je veliki interes pokazao Benjamin Ward, a zatim i na Sveučilištu Yale, gdje

¹⁵ Podrobnije brojčane informacije u knjizi Tome Badovinca (ed. et al.). *Titovo doba: Hrvatska prije, za vrijeme i poslije*, str. 14-15.

¹⁶ Staljin Josip Visarionovič: *Ekonomski problemi socijalizma u SSSR-u*. Pitanja Lenjinizma, Centar za društvene djelatnosti SSOH, Zagreb 1981. str. 7-18.

je veliko zanimanje pokazivao profesor Jaroslav Vanek. Posebno veliki interes su pokazivali i znanstvenici iz Rusije gdje je poslije Hruščova nešto oslabilo ozračje antitržišnog dogmatizma. Među ruskim ekonomistima posebno su se isticali akademici Oleg Bogomolov i Abel Aganbegijan. Oni su kasnije postali savjetnici Gorbačova.

Znanstvenici i političari na zapadu su bili posebno impresionirani činjenicom da je model samoupravnog socijalizma i u veoma nepovoljnim uvjetima ostvarivao puno bolje rezultate od onih što su ih postizale sve druge zemlje realnog socijalizma. Ti se nepovoljni uvjeti odnose na velika proturječja kojima je bila bremenita Jugoslavija i zbog velikih razlika u razini razvijenosti i zbog povijesnog nasljeđa i zbog više vjera i više nacija i slabe demokratske tradicije jednako kao i zbog relativno niske razine obrazovanja.

Razina razvitka iz godine 1980. u Republici Hrvatskoj je dostignuta tek oko godine 2005. Najveća razina materijalnog razvoja i društvenog blagostanja u okviru proteklih 150 godina, od pojave prve političke ekonomije opisane u „Hrvatskom glavničaru“ Eugena Kvaternika, ostvarena je u tridesetgodišnjem razdoblju 1950.-1980. A to je vrijeme Tita i samoupravnog socijalizma.¹⁷

5. Zaključna razmatranja

Pojava „Rezolucije Informbiroa“ ili „Velikog praska“ pripada velikim prijelomnim događajima XX stoljeća. Znanstveni i osobito politički svijet je ocijenio da poslije ovog događaja ništa više neće biti isto. Posebno je veliko zanimanje i pozornost pojavi ove Rezolucije pokazan u SAD. Tamo je taj događaj ocijenjen kao najvažniji poslije pobjede nad Japanom. To je i sasvim razumljivo budući da je dobrim znalcima o međunarodnim ekonomskim i političkim odnosima bilo jasno da ovaj događaj označuje početak kraja boljševičke opcije.

I tako se i dogodilo. Pojava „Rezolucije Informbiroa“ je prokrčila put nastanka novog društvenog ekonomskog i političkog modela koji je dobio u znanosti pravo građanstva pod naslovom „model samoupravnog socijalizma“. Taj je model označavao korak naprijed u odnosu na sve druge usporedive modele i to kako u pogledu ekonomske efikasnosti tako i u pogledu političke, posebno radničke, demokratičnosti.

---

¹⁷ Detaljnije u knjizi: Tomislav Badovinac (ed. et al.): *Titovo doba, Hrvatska prije, za vrijeme i poslije*, Savez društava „Josip Broz Tito“ Hrvatske, Zagreb, 2008.

Usprkos silno velikih proturječja i turbulentnih uvjeta, kojima je bila krcata bivša zajednička država Jugoslavija, u vremenu od svega desetljeća i pol djelovanja tog novog modela Hrvatska je u sklopu bivše države Jugoslavije sa strane Ujedinjenih naroda ubrojena među deset svjetskih novoindustrijaliziranih zemalja. U razdoblju od jednog i pol stoljeća, od „Komunističkog manifesta“ i „Hrvatskog glavnika“, Hrvatska je ostvarila svoj razvojni zenit u četrdesetogodišnjem periodu 1950.-1990. tj. u vrijeme radničkog samoupravljanja. Razinu BDP iz 1980. ostvarili smo tek pred par godina.

Nažalost, eksplozija balkanskog nacionalizma onemogućila je cjelovitu pluralizaciju i demokratizaciju modela socijalističkog samoupravljanja. Postoji međutim i druga strana medalje. Događanja na ovim našim prostorima dala su veliki poticaj reformama u drugim zemljama što je ubrzalo krah boljševičke opcije, pa i rušenje Berlinskog zida. Dogodio se jedan povijesni apsurd koji se obično naziva ironijom sudbine. Reformske aktivnosti s ovih prostora su imale velike pozitivne utjecaje na mnoge druge, ali se nažalost se u vatri eksplozije balkanskog nacionalizma umjesto demokratiziranog i pluraliziranog modela radničkog samoupravljanja pojavio divlji kapitalizam. To se na sreću, pretežno odnosi na posljednje desetljeće prošlog stoljeća.

„Rezolucija Informbiroa“ je omogućila i još jednu u svijetu veoma zapaženu pojavu. To je Pokret nesvrstanih. Postoje veoma ozbiljne ocjene da je taj Pokret dao veliki doprinos ublažavanju odnosa između oštro suprotstavljenih blokova. Pokret ima velike zasluge što se „Hladni rat“ nije pretvorio u „vrući“. Djelovanjem Pokreta nesvrstanih poboljšani su odnosi između razvijenih zemalja i zemalja tzv. „Trecég svijeta“. U smjeru poboljšavanja tih odnosa pod utjecajem Pokreta nesvrstanih djelovali su i neki drugi centri moći od Vatikana pa do raznih međunarodnih organizacija i agencija Ujedinjenih naroda.

Pokret nesvrstanih je i nestankom „hladnog rata“ zadržao svoje pozitivno djelovanje uz priznanje i uvažavanje svih relevantnih čimbenika. Karizme tvorca toga pokreta, posebno Tita, Nasera i Nehrua su još uvijek prisutne. To je Hrvatskoj koristilo i prigodom izbora u Vijeće sigurnosti.

Na međunarodnom planu su odjeci „Rezolucije Informbiroa“ imale samo pozitivnu konotaciju, ali je nažalost na domaćem planu postojala i druga veoma tamna i ružna strana medalje. Ogromna većina naroda, a posebno partijskoga članstva, nije takav tijek stvari očekivala. I pored nesumnjivo velikog Titovog autoriteta došlo je do određenih kolebanja, sumnji, otpora pa i kritike. Nastao je kako je Krleža običavao govoriti sukob između dva svijeta „Staljinista“ i „Antistaljinista“. Uslijedile su i mjere prinude i osvete i krivičnoga procesuiranja. Uznemirenosti duhova, pa i straha, nesigurnosti i međusobnim optužbama je posebno pogodovala činjenica da su otpor pružili i neki istaknuti politički i javni radnici a među njima i nekoliko istaknutih vojnika. U takvoj je situaciji nastao

Goli Otok. I dogodilo se da se ta ružna i sramotna strana Rezolucije Informbiroa, daleko više zna, jer se je više eksploatirala, posebno u nekim filmovima, nego ona druga strana koju je cijeli svijet pozdravio.

Ostaje nažalost činjenica da su na Golom Otoku uvjeti življenja i rada bili veoma teški, ili bolje rečeno veliko zlo i sramota povezana sa Golim otokom se ničim ne može opravdati.

Najgore u svemu je to što je na Golom Otoku završio veliki broj potpuno nevinih ljudi. Sve u svemu Goli Otok se ne može ničim opravdati i takav teror se nije smio dogoditi. Nažalost povijest je puna apsurdna i ironija sudbina. U ime ideje komunizma, koji nikada i nigdje nije postojao uslijedile su teške društvene devijacije u izrazu boljševičke opcije. Žrtve su bile ogromne iako nitko ne zna točno koliko velike. I u ime najplemenitije ideje kršćanstva, djelovanjem „Inkvizicije“ i u drugim prigodama, posebno u križarskim ratovima, stradalo je mnoštvo nevinih. O masovnom stradanju nevinih u mnogim ratovima tijekom prošlog stoljeća pa sve do danas jedva da se i govori.

Neupitno je da su i humanizam čovjeka i njegova ljudska priroda stalno na kušnji. Vizionari očekuju da će oslobođenje rada bitno primijeniti ljudsku prirodu. Valja se nadati da će tako biti.

LITERATURA

1. Badovinac, T., ur. i red. (2008.) *Titovo doba – Hrvatska prije, za vrijeme i poslije*. Zagreb: Savez društava «Josip Broz Tito» Hrvatske.
2. Hruščov, N.S. (1956.) *Referat na XX kongresu KP SSSR*. Moskva.
3. Hrženjak, J., K. Piškulić i P. Strčić, urednici (2007.) *Bleiburg i Križni put 1945*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa, Zagreb 12. travnja 2006. Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske
4. Jakovina, T. (2008.) «Hrvatska/Jugoslavija u svjetskoj politici». U: Badovinac, T. (ur.i red.), *Titovo doba – Hrvatska prije, za vrijeme i poslije*. Zagreb: Savez društava «Josip Broz Tito» Hrvatske, str.147-183.
5. Lerner, A. P. (1994.). *The Economics of Control*. New York: Macmillan.
6. Lopusina, M. (1996.). *Ubij blišnjega svoga - Jugoslavenska tajna policija 1945.-1995*. Biblioteka «Revija 92» Beograd, str.101-112.- Goli otok.
7. Mandić, B. (2005.) *Tito u dijalogu sa svijetom*. Novi Sad: Agencija «Mir»
8. Stipetić, V. (2008.) «Poljoprivreda Hrvatske». U: Badovinac, T. (ur.i red.), *Titovo doba – Hrvatska prije, za vrijeme i poslije*. Zagreb: Savez društava «Josip Broz Tito» Hrvatske, str.337-361.

9. Strčić, P. (2008.) «Bleiburg» - mit i stvarnost». U: Badovinac, T.(ur.i red.), *Titovo doba – Hrvatska prije, za vrijeme i poslije*. Zagreb: Savez društava «Josip Broz Tito» Hrvatske, str.87-102.
10. Štajner, R. (1983.). Kriza. Vol.1.: Anatomija i teorija kriza u suvremenoj fazi razvoja kapitalizma. Vol. 2.: Anatomija neokolonijalizma i teorija novog međunarodnog ekonomskog poretka. Vol. 3.: Anatomija suvremenih društava i ekonomska teorija daljih evolucija. Zagreb: Globus i Ekonomski institut, Zagreb.
11. Teodorović, I. (2008.) «Industrijalizacija i deindustrijalizacija». U: Badovinac, T. (ur.i red.), *Titovo doba – Hrvatska prije, za vrijeme i poslije*. Zagreb: Savez društava «Josip Broz Tito» Hrvatske, str.308-336.
12. Veselica, V. (2007.) *Globalizacija i nova ekonomija*. Samobor: A.G.Matoš, Zagreb: Ekonomski fakultet, Hrvatsko društvo ekonomista, Inženjerski biro, Zavod za poslovna istraživanja.
13. Vojnić, D. (2008.) «Razvitak gospodarstva Hrvatske». U: Badovinac, T.(ur. i red.), *Titovo doba – Hrvatska prije, za vrijeme i poslije*. Zagreb: Savez društava «Josip Broz Tito» Hrvatske, str.231-295.
14. Vojnić, D. (2006.) «Reforma i tranzicija. Kritički osvrt na događanja u prijelomnim vremenskim razdobljima – prilog građi za našu noviju ekonomsku povijest», *Ekonomski pregled* (57), 5-6: 393-419
15. Vojnić, D. (2004.) «Tržište – prokletstvo ili spasenje? Uz obilježavanje 65.obljetnice rada Ekonomskog instituta, Zagreb», *Ekonomski pregled*, (55), 9-10: 681-726.

